

היום נלמד בעזרת ה':

בבא קמא דף ה

(בעמוד הקודם)

רבי אושעיא מנה 13 אבות נזיקין, ורבי חייא מנה 24 אבות.

ורבי אושעיא מ"ט לא תני הני: מדוע רבי אושעיא לא מנה גם את האבות שהוסיף רבי חייא? והתשובה: שהוא מנה רק אבות שהם ממון בלבד, ולא 'קנס' כגון תשלומי כפל וכו'.

קושיא: **גנב וגזלן דממונא הוא ליתני:** מדוע רבי אושעיא לא מנה גנב וגזלן שהרי הם תשלומי ממון ולא תשלומי קנס? והתשובה: הוא כבר מנה אותם כי הם נכללים 'בשומר חנם'. כי שומר חנם שטוען שהבהמה נגנבה לו ולאחר מכן מתברר שהוא שיקר והיא נמצאת ברשותו - דינו כגנב (וחייב תשלומי כפל). וכן אם טען שנגזל ממנו ונמצא בידו דינו כגזלן. (ה'שואל' שנאמר כאן זה לאו דוקא אלא הוא נאמר אגב 'שומר חנם', משום שהרי שואל אינו נפטר בטענת גניבה ואבידה).

ורבי חייא נמי וכו': מדוע הוא מנה גם שומר חנם וגם גנב וגזלן? תירוץ: **תני ממונא וכו':** הוא מנה בנפרד גנב וגזלן שהחפץ בא לידיו בהיתר - דהיינו 'שומר חנם' שקיבל את החפץ מהבעלים ולאחר מכן טען טענת גניבה, וכן גנב וגזלן קלאסי שגנב את החפץ ממש מידי הבעלים.

קושיא: **עדים זוממין:** מדוע רבי אושעיא לא מנה אותם? (התשלום שהם משלמים הוא לא קנס, כי קנס זה רק כאשר אדם משלם יותר ממה שהוא הזיק, אבל הם משלמים את מה שרצו להזיק למי שהעידו עליו).

תירוץ: **סבר לה כר"ע:** רבי עקיבא סובר שעדים זוממין משלמים מדין 'קנס', ולכן הוא סובר שאם העדים שהוזמו ברחו לפני שהספיק הבעל דין לתבוע אותם בבית דין על הנזק שרצו לגרום לו, והלכו לבית דין אחר והודו שם שהם הוזמו בבית דין פלוני - הם פטורים מלשלם, כי הדין הוא ש'מודה בקנס פטור'.

קושיא: **אי סבר לה כר"ע:** אם רבי אושעיא סובר כרבי עקיבא, מדוע הוא לא מנה שני סוגי אבות של 'שור'? שהרי במשנה לקמן (דף לג') אומר רבי עקיבא: אם אדם ושור התגוששו, האדם חבל בשור והשור חבל (- נגח) באדם, ובדקו בית דין ומצאו שהחבלה שחבל השור באדם יותר גדולה מהחבלה שחבל האדם בשור - בעל השור משלם את כל ההפרש לאדם ואפילו שהוא שור תם. כלומר הוא משלם נזק שלם ולא חצי נזק.

נמצא שלדעת רבי עקיבא יש חילוק בין שור תם שנגח שור שמשלם חצי נזק, לשור תם שנגח אדם שמשלם נזק שלם.

תירוץ: **הא תבריה ר"ע לגזיזה:** הרי שבר רבי עקיבא את כח 'האגרופ' שלו... כלומר הוא שבר את העוצמה של שיטתו. כי הוא אמר שבעל השור משלם לאדם רק מ'גוף השור' כלומר עד תקרת השווי של השור ולא יותר. (שלא כמו שור מועד שמשלם את כל הנזק 'מהעלייה' כלומר מוסיף את הכסף שמעבר לשווי השור).

מכיון שלא תמיד ישלם בעל השור נזק שלם (תלוי בשווי של השור), לא מנה רבי אושעיא את 'שור שנגח אדם' כאב נפרד (מרומי שדה).

קושיא: **האונס והמפתה והמוציא שם רע:** מדוע לא מנה אותם רבי אושעיא. והרי מלבד הקנס של חמישים או מאה כסף שעליהם לשלם, הם צריכים לשלם גם על הפגם (שהורידו את השווי של הנערה מכתולה לבעולה) וכן על הבושת.

תירוץ: **מה נפשך אי-נזק-תנא-ליה** (דקדוקי סופרים) **אי צער וכו':** הצער, הבושת, והפגם שהוא ה'נזק' - כבר מנה אותם רבי אושעיא, ולכן לא היה לו צורך למנות שוב את אונס מפתה ומוציא שם רע. ומה נשאר בהם? קנס, הרי כבר אמרנו שעל קנס רבי אושעיא לא מדבר. (אבל רבי חייא מנה אותם, כי הוא מנה גם קנס).

קושיא: **המטמא והמדמע והמנסך:** מדוע לא מנה אותם?

תירוץ: **מה נפשך:** ההיזק במטמא מדמע ומנסך אינו ניכר כלפי חוץ. ולכן ממה נפשך רבי אושעיא לא מנה אותם: אם הוא סובר שהיזק שאינו ניכר נחשב להיזק - הרי הוא כבר מנה את ה'נזק' ברשימה. ואם הוא סובר שלא שמייה היזק - אם כן התשלום שמשלם המטמא המדמע והמנסך הוא רק 'קנס' והרי הוא מונה רק תשלומי ממון ולא קנס.

לימא קסבר ר' חייא היזק שאינו ניכר לא שמייה היזק: לכאורה רבי חייא שכן מנה אותם - סובר שהיזק שאינו ניכר 'לא שמייה היזק', וממילא הם משלמים תשלומי קנס. כי אם הוא היה סובר ש'שמייה היזק' - ממילא התשלום שהם משלמים הוא תשלום על הנזק, והרי הוא כבר מנה את 'נזק' ברשימה.

דחיה: **תנא היזקא דמינכרא וכו':** יתכן שהוא סובר שהיזק שאינו ניכר 'שמייה היזק', ובכל אופן הוא מנה אותם, מכיון שיש כאן שני סוגי נזק: נזק הניכר, ונזק שאינו ניכר.

בשלמא לתנא דידן: התנא של משנתנו מובן מדוע הוא אמר את המספר של האבות נזיקין 'ארבע' - (כי התנא לא ספר סתם את חשבון האבות אלא) הוא רצה למעט את האבות הנוספים שמנה רבי אושעיא. וכן רבי אושעיא מובן מדוע הוא אמר את המספר 'שלוש עשרה' - כדי למעט את האבות הנוספים שמנה רבי חייא. אבל על רבי חייא קשה מדוע הוא מנה את מספר האבות, מה הוא בא למעט?

למעוטי מוסר ומפגל: מוסר = אדם שמלשין על נכסים של יהודי לגוי, ובכך מזיק את היהודי. **מפגל** = כהן שחושב בשעת שחיטת קרבן לשם קרבן אחר ממה שהביא הבעלים, ובכך פוסל את הקרבן.

וליתני: מדוע באמת רבי חייא לא מנה אותם? מילא 'מפגל' מובן מדוע הוא לא מנה אותו - כי רבי חייא לא מדבר על קודשים. אלא 'מוסר' מדוע לא?

תירוץ: **שאני מוסר:** מוסר מזיק בדיבור, ורבי חייא לא מדבר על נזקים שנעשים על ידי דיבור אלא על ידי מעשים.

קושיא: **והא מוציא שם רע:** שמזיק בדיבורו ובכל אופן מנה אותו רב חייא.

תירוץ: **דיבורא דאית ביה מעשה הוא:** אין זה דיבור בלבד אלא יש שם גם מעשה - הבעילה שהוא טוען שהיתה בלי בתולים.

קושיא: **והא עדים זוממין:** מזיקים את את מי שהם מעידים עליו בדיבורם בלבד בלי מעשה.

תירוץ: **התם:** בעדים זוממים אפילו שבאמת אין מעשה, אבל התורה קוראת לדיבור שלהם בתור 'מעשה'. ולכן רבי חייא מנה גם אותם ברשימה.

בשלמא לתנא דידן תנא אבות: התנא של משנתנו מובן מדוע הוא אמר שיש 'אבות' נזיקין, משום שיש להם 'תולדות'. (כגון נגיפה ונשיכה הן תולדות של 'קרן', נתחככה להנאתה זו תולדה של 'שן', וכן הלאה). אבל על רבי אושעיא ורבי חייא קשה: מדוע הם קראו לכל מה שהם הוסיפו 'אבות' והרי אין להם 'תולדות'?

תירוץ: אמר רבי אבהו: הסיבה שהם קראו לזה 'אבות' אינה בגלל שיש להם 'תולדות', אלא בשביל ללמד שהמזיקים הללו צריכים לשלם מ'מיטב'. כלומר אם הם רוצים לשלם בקרקע הם צריכים להביא קרקע עידית משובחת.

מאי טעמא: והסיבה לכך, משום שבכל האבות שהוסיפו רבי אושעיא ורבי חייא כתוב אחת מארבע הלשונות הללו: 'תחת' / 'נתינה' / 'ישלם' / 'כסף'. < והלשונות הללו נאמרו בארבעה אבות נזיקין (בשור מועד כתוב 'שְׁלֵם יְשֵׁלֵם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר', בשור שהרג עבד כתוב 'כֶּסֶף שְׁלֵשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לְאֲדֹנָיו', בשן ורגל כתוב 'מֵיטֵב שְׁדֵהוּ וּמֵיטֵב כְּרָמוֹ יְשַׁלֵּם', בבור כתוב 'כֶּסֶף יְשִׁיב לְכַעְלָיו'). < וכל הארבעה אבות נזיקין נלמדים משן ורגל שנאמר בהם 'מיטב שדהו'. נמצא שבכל אחת מהאבות הללו יש דין של תשלומי מיטב. (עיין רש"י את פירוט הלשונות 'תחת' / 'נתינה' / 'ישלם' / 'כסף' שנאמרו ב-20 האבות של רבי אושעיא ורבי חייא).

*

למדנו במשנה 'לא הרי השור כהרי המבעה ולא הרי המבעה כהרי השור'

מאי קאמר: מדוע אומרת המשנה את המשפט הזה? והתשובה: המשנה באה להשיב על קושיא: מדוע לא היה מספיק לתורה לכתוב רק את 'שור' והיינו לומדים את 'מבעה' ממנו ב'במה מצינו'? (= כמו שמצינו בשור שהוא מזיק וחייב לשלם על ההיזק, כך גם במבעה שהוא מזיק יהיה חייב לשלם)

הדר אמר: ועל כך משיבה המשנה שאי אפשר ללמוד אחד מהשני. וכמו שביארו רב ושמואל לעיל.

*

למדנו בהמשך דברי המשנה: 'ולא זה וזה (שור ומבעה) שיש בהן רוח חיים, כהרי האש שאין בו רוח חיים'

מאי קאמר: מה עכשיו באה המשנה לומר? והתשובה: לענות על קושיא: שאמנם אי אפשר ללמוד שור ומבעה זה מזה, אבל למה לא נלמד אש משניהם ב'הצד השוה'?

(דהיינו לדעת שמואל ששור זה קרן ומבעה זה שן נלמד כך: אם נאמר שקרן כוונתה להזיק ואינה דומה לאש - שן תוכיח שאין כוונתה להזיק ובכל אופן חייב, ואם נפרוך ששן יש הנאה להיזקה ואילו לאש אין הנאה - קרן תוכיח שאין הנאה ובכל אופן חייב. ולדעת רב (ששור זה קרן) ומבעה זה אדם נלמד כך: אם נאמר שקרן כוונתה להזיק ואינה דומה לאש - אדם יוכיח שאפילו אם אין כוונתו להזיק חייב שהרי הוא חייב בין ער בין ישן. ואם נפרוך שאדם חייב בארבעה דברים מה שאין כן שן - קרן תוכיח שאינה חייבת בארבעה דברים ובכל אופן חייבת בנזק. נמצא שהצד השוה שבשניהם: שדרכם להזיק ושמירתם עליך ואתה חייב על היזיקם - אם כן גם אש שדרכה להזיק ושמירתה עליך תתחייב בהיזיקה).

הדר אמר: ועל כך עונה המשנה שאי אפשר ללמוד אש משניהם, משום שיש פירכא: בשניהם יש רוח חיים, מה שאין כן באש. ולכן צריך לכתוב בתורה גם את אש.

*

אמר רבא וכולהו כי שדית בור בינייהו: כל הארבע אבות, אם ניקח אחד מהן ביחד עם בור, נוכל ללמוד 'בצד השווה' את שאר האבות. משום שבבור יש חומר מיוחדת שאין בשאר האבות: שכולם דרכם ללכת ולהזיק, מה שאין כן בור שעומד במקומו.

דהיינו, יש לנו שש אבות סך הכל: קרן שור רגל בור אדם אש. לדוגמא אם ניקח את 'קרן' ו'בור' נלמד כך: אם בור שאין דרכו ללכת ולהזיק חייב עליו, קל וחומר ששאר האבות שדרכם ללכת ולהזיק יהיה חייב. ואם נפרוך: בור עשוי מתילתו לנזק מה שאין כן שאר האבות. התשובה: קרן תוכיח שאינה עשויה מתחיל יצירתה לנזק וחייב עליה. ואם נפרוך: מה לקרן שכוונתה להזיק מה שאין כן שאר האבות. התשובה: בור יוכיח שאין כוונתו להזיק וחייב. הצד השוה בשניהם שדרכם להזיק ושמירתן עליך ואתה חייב על היזיקן - אם כן גם שאר האבות שדרכם להזיק ושמירתן עליך אתה חייב על היזיקן.

וכך נעשה גם עם שאר האבות. שאמנם בכל אחד יש חומרא מיוחדת שאין בחביריו, אבל ביחד עם בור שיש לו חומרא מיוחדת שאין בכל האבות (שכולם דרכם ללכת ולהזיק מה שאין כן בור שעומד במקומו) - נוכל תמיד ללמוד ב'צד השוה' את שאר האבות.

לבר מקרן: אפשר ללמוד את כל האבות מבור ועוד אב נוסף - חוץ מאת קרן שאי אפשר ללמוד אותה, משום שיש בה קולא מיוחדת שאין בכל האבות, וממילא תמיד נוכל לפרוך את הצד השוה. והקולא היא: שהיא לא מועדת מתחילתה עד שיתרו בה שלוש פעמים, מה שאין כן שאר האבות שמועדים מהפעם הראשונה.

ולמאן דאמר: שקרן חמורה יותר מכל האבות משום שכוונתו להזיק - אם כן גם את קרן ניתן ללמוד בצד השוה מבור ועוד אב נוסף.

אלא למאי הלכתא כתיבינהו רחמנא: ממשיך רבא ואומר: אם כן מדוע באמת כתבה התורה את כל האבות, והרי היה ניתן ללמוד את כולם מבור ועוד אב אחד? והתשובה: **להלכותיהן:** ללמד את הלכות שלהם.

קרן - ללמד שיש חילוק בין תם שמשלם חצי נזק למועד שמשלם נזק שלם. **שן ורגל** - ללמד שרק אם הזיקו ברשות פרטית חייב, אבל אם הזיקו ברשות הרבים פטור. **בור** - ללמד שאם נפלו לתוכו כלים פטור (כנלמד מפסוק 'שור' ולא אדם 'חמור' ולא כלים).

ולרבי יהודה דמחייב על נזקי כלים בבור: מה ההלכה המיוחדת שבבור? והתשובה: **בור** - ללמד שאם נפל לתוכו אדם פטור.

אדם: ממשיך רבא: **אדם** - ללמד שהוא חייב בעוד ארבעה דברים מלבד בנזק, והם צער ריפוי שבת ובושת. **אש** - לפטור בו את ה'טמון' כגון אם היו בגדים טמונים בתוך הגדיש והאש שרפה אותם - פטור מלשלם עליהם.

ולרבי יהודה דמחייב על נזקי טמון באש: מה מלמדת אש?

והתשובה: **לאתויי ליחכה נירו וסכסכה אבניו:** ללמד שאם האש הזיקה דבר שאין דרכה בכך, כגון שליחכה את החרישה בשדה של חבירו וקלקלה את החרישה, או שהשחירה את האבנים - חייב לשלם.